

חג סוכות: האם סוכה שומרונית פסולה

בס"ד

פתיחה

כחלק מהעיסוק בהלכות סוכה, בדפנות ובסכך, הגמרא במסכת סוכה (יב ע"א) דנה מאלו חומרים מותר לעשות את הסכך של הסוכה, ולמעשה פוסקת בעקבות הפסוק בפרשת ראה (טז, יג), שהיא צריכה להיות עשויה 'מפסולת גורן ויקב', דהיינו מגידולי קרקע שאינם מקבלים טומאה, וכך פסק להלכה **השולחן ערוך** (תרכט, א):

"דבר שמסכין בו, צריך שיהיה צומח מן הארץ, ותלוש, ואינו מקבל טומאה; אבל דבר שאינו צומח מן הארץ, אף על פי שגידולו מן הארץ ואינו מקבל טומאה כגון עורות של בהמה שלא נעבדו, שאינם מקבלים טומאה, או מיני מתכות, אין מסכין בהם (וכן אין מסכין בעפר).".

השומרונים (קבוצה שהתפתחה במהלך זמן בית המקדש השני) כמו היהודים בונים סוכה (שהרי החובה לבנות סוכה מופיעה בתורה ואין מקורה בדברי חז"ל), אך בניגוד אליהם, סוכתם נעשית בתוך הבית, ככל הנראה כי לפני כארבעת מאות שנה היו מתנכלים להם, מציתים להם את הסוכות וזורקים לתוכן נבילות. כמו כן, היא עשויה מסכך בלבד (ללא דפנות) שכולו עשוי מפירות.

מעבר לכך שהסוכה השומרונית עשויה בתוך הבית ואין לה דפנות - דברים שוודאי פוסלים את הסוכה (שו"ע תרכו), ייתכן יש בה מספר בעיות נוספות ובכך נעסוק הפעם, ובפרט בשאלות: האם מותר לסכך בענפים שיתייבשו ובפירות. האם מותר לתפוס או להחזיק את הסכך באמצעות דברים שפסולים לסכך בהם, כמו ברזלים ויתדות.

סיכור בסכך נושר

באלו ענפים מותר לסכך? הגמרא במסכת סוכה (יג ע"ב) כותבת שעלים פסולים לסיכור, ובטעם הדבר מביאה שני נימוקים: **נימוק ראשון** עלים מקבלים טומאה, ואסור לסכך בדבר המקבל טומאה. **נימוק שני**, העלים עתידים להתייבש ולהיעלם, ואז יישאר חלל במקום הסיכור. נחלקו הראשונים האם האיסור לסכך באותם העלים מדאורייתא או מדרבנן, ומחלוקתם תלויה במחלוקת גרסאות: א. המשנה במסכת אהלות (ח, א) פוסקת, שעלים מקבלים טומאה אך ורק כאשר הן התייבשו. בעקבות כך טען **רבינו חננאל**, שכאשר הגמרא כותבת שאסור לסכך בעלים האיסור מדרבנן בלבד, שהרי העלים עודן לחים, ולכן הם לא מקבלים טומאה מדאורייתא, וכך פסק **הריטב"א** (ד"ה אמר).

ב. אפשרות שונה (המובאת גם בריטב"א) לא גורסת שהעלים פסולים מטעם שהם מקבלים טומאה, שהרי עלה לח לא מקבל טומאה מדאורייתא. לשיטה זו, הטעם המובא הוא רק משום ייבוש העלים ולפי אפשרות זו הפסול מדאורייתא. ובלשונו:

"ואף על גב דבעודן לחין חזו (= ראויים) לחוץ בפני הטומאה, גזרו רבנן, כיוון דלכי יבשי מיפרכי וכמאן דליתנהו דמו (= מכיוון שהם יתייבשו ויעלמו), ומהאי טעמא אמור רבנן שיהו פסולין בסוכה משום אוויר שהוא פוסל בשלשה אפילו בסוכה גדולה. ואית דמפרשי דכולהו מדינא ניהו ולא מדרבנן, דכיון דלאו בני קיומא ניהו לשבעת ימים מהשתא חשיבי כמאן דליתנהו".

הלשכה הלכתית בין השיטות תהיה בעלים שספק אם יתייבשו ועלולים לנשור. לסוברים שהפסול מדאורייתא, יש להחמיר ככל ספק דאורייתא, וכך פסק **הפרי מגדים** (תרכט, יב). לסוברים שהפסול מדרבנן אפשר להקל ככל ספק דרבנן, וכך פסק **הלבוש** (שם). עם זאת, כאשר מדובר בסכך השומרונים כולם מודים שהפסול מדאורייתא. הסיבה לכך, שכאמור בפתיחה הסכך שלהם אינו עשוי מעלים או פירות שעלולים להתייבש, אלא מפירות לחים שמחזיקים יותר משבוע, כמו רימונים, פלפלים, אתרוגים ולימונים - כולם מודים שפירות וירקות מקבלים טומאה, ואסור לסכך בדבר המקבל טומאה מדאורייתא.

אמנם, יש בכל זאת הבדל בין עלים העתידים להתייבש לבין פירות המקבלים טומאה. כאשר מסככים בדבר שעתיד להתייבש, דינו כאוויר, ואוויר בסכך פוסל בשלושה טפחים. סיכוך בדבר טמא לעומת זאת פוסל רק אם יש ממנו ארבעה טפחים. אולם, בין כך ובין כך סוכת השומרונים פסולה, כיוון שאצלם כל הסכך עשוי מפירות.

העמדה בדבר מקבל טומאה

בעיה נוספת שלכאורה מתעוררת בסוכה השומרונית, היא ההעמדת הפירות על רשת מברזל. כיוון שמדובר בעשרות קילוגרמים של פירות, מחזיקים כל פרי עם קרס מברזל המחובר לרשת גדולה (שגם היא מברזל) המחוברת לתקרה. דנו הפוסקים, האם מותר להחזיק את הסכך בדבר המקבל טומאה:

הגמרא במסכת סוכה (כא ע"ב) כותבת, שכאשר אדם מסכך את סוכתו בכרעי מיטתו - הסוכה פסולה. הגמרא ממשיכה ומביאה מחלוקת בין רבי זירא לרבי אבא בטעם הפסול. לדעה אחת, הבעיה היא שמחזיקים את הסכך בדבר המקבל טומאה, לדעה שנייה הבעיה היא שכרעי המיטה מחזיקים את הסכך בצורה רעועה, ובלשון המשנה והגמרא:

"משנה. הסומך סוכתו בכרעי המטה - כשרה. רבי יהודה אומר: אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה - פסולה. **גמרא**. מאי טעמא דרבי יהודה? פליגי בה רבי זירא ורבי אבא בר ממל. חד אמר: מפני שאין לה קבע, וחד אמר: מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה."

כפי שממשיכה הגמרא וכותבת, נפקא מינה בין השיטות תהיה במקרה בו אדם החזיק את הסכך בשיפודים מברזל. לסובר שהפסול הוא משום שמעמידים בדבר המקבל טומאה, גם במקרה זה הסוכה תהיה פסולה, שהרי ברזל מקבל טומאה. לעומת זאת למי שסובר שהבעיה בכרעי המיטה היא חוסר הקביעות, עמודים מברזל חזקים ואין בכך בעיה.

טעמי הפסול

כפי שהעירו הראשונים, יש קושי בשני טעמי הגמרא: **לפי הטעם הראשון**, לא ברור מדוע אסור שהסכך יועמד בדבר המקבל טומאה, שהרי האיסור הוא רק שהסכך עצמו מקבל טומאה ולא הדפנות (עיין סוכה ב ע"א). **לפי הטעם השני**, מדוע קיימת בעיה שהדפנות יהיו עראיות? הרי להלכה נפסק כדעת חכמים שהסוכה דירת עראי ולא קבע! נחלקו הראשונים בהסבר הגמרא:

א. **הטעם הראשון - דבר המקבל טומאה**: בטעם הדבר שאסור להחזיק את הסכך בדבר המקבל טומאה נימק **הריטב"א** (ד"ה

וחד), שיש חשש שבעקבות כך יבואו לסכך במה שמחזיק את הסכך. **רבי אברהם מן ההר** (שם) פירש, שמכיוון שרק בזכות הדבר הטמא הסכך מוחזק, זה נחשב ממש כאילו מסככים בדבר המקבל טומאה.

ב. **טעם שני - אין לה קבע:** לדעת הרמב"ם (פירוש המשנה שם) ורש"י (ד"ה שאין) הסיבה שאסור להחזיק את הסכך בדפנות עראיות היא שהסוגיה צועדת בשיטת רבי יהודה, הסובר שסוכה צריכה להיות דירת קבע (ולכן אין מניעה שהסוכה תהיה מעל עשרים אמה), אבל לדעת חכמים שהסוכה צריכה להיות דירת עראי - אכן הסוכה כשרה.

חלק מהראשונים (עיין למשל ריטב"א ד"ה גמרא) חלקו על דבריהם, שהרי הגמרא לא ציינה שהפסול הוא רק לפי רבי יהודה (וכפי שבדרך כלל עושה). משום כך פירשו על פי הירושלמי, שמדובר במקרה בו גובהה של הסוכה פחות מעשרה טפחים, וכפי שכותבת הגמרא (ד ע"א) גם לחכמים שסוברים שהסוכה דירת עראי, צריך שהיא תהיה בגובה של עשרה טפחים (ועיין עוד בריטב"א לאפשרויות נוספות).

להלכה

נחלקו הראשונים כיצד לפסוק:

א. **המאירי** (ד"ה לעניין) **הריטב"א** (ד"ה וקיימא) פסקו כדעה הראשונה בגמרא, שהחשש הוא שמא יסכך בדבר המקבל טומאה. בעקבות כך התקשה הריטב"א, מדוע רבים מעמידים את סככם על קירות מאבנים? הרי יש לאסור מחשש שמא יבואו לסכך בהם! הוא יישב את מנהג העולם על פי **הראב"ד**, שמכיוון שכולם יודעים שאסור לסכך באבנים, לא גזרו על כך חכמים, ובלשוננו:

"וקיימא לן כמאן דאמר לפי שמעמידה בדבר המקבל טומאה, ויש לשאול על מה סמכו העולם לסמוך סכך סוכותיהם על הכתלים, דהא פסול הוא לסכך, וכתב הראב"ד ז"ל דליכא למיחש (= שאין לחשוש) שיבוא לסכך בעפר, דכולי עלמא ידעי דעפר קבוע הוא לבית דירה ופסול לסכך, וליכא למגזר ביה."

ב. **תרומת הדשן** (ס' צא) חלק ופסק בעקבות הרא"ש כטעם השני בגמרא, שהאיסור בסוכה שסמוכה על גבי כרעי המיטה, הוא חוסר הקביעות שבה. כך שלפי שיטתו אין בעיה להעמיד את הסכך בדבר המקבל טומאה, וכן אין קושיה ממנהג העולם כיצד העמידו את סככם על קירות מאבנים.

ג. גם **הרמב"ם ורש"י**, כמו תרומת הדשן והרא"ש סברו שיש לפסוק כטעם השני בגמרא (וכפי שבדרך כלל פוסקים כלישנא בתרא), אך לשיטתם כאמור הסוגיה דנה בשיטת של רבי יהודה, ומכיוון שלא נפסק כמותו להלכה אלא כדעת חכמים, אין בעיה להחזיק את הסכך בדבר המקבל טומאה, וכך פסק **השולחן ערוך** (תרל, יג).

חומרת המגן אברהם

עולה לפי מה שראינו עד כה, שלדעת רוב הפוסקים והשולחן ערוך, אין בעיה לשומרונים לחבר את הפירות של סוכתם בלולאות מברזל, והבעיה קיימת רק לדעת הריטב"א. למרות זאת, **המגן אברהם** (תרכט, ט) נקט שיש להחמיר בעקבות פסיקה נוספת של השולחן ערוך. **השולחן ערוך** (תרכט, ז) הסתפק, האם מותר להניח סולמות על גג הסוכה, ודנו האחרונים במה הסתפק:

א. מדברי **הרמ"א** (שם) עולה, וכך הבינו גם **הט"ז והמגן אברהם** (שם, יא), שהספק הוא האם מותר לסכך בסולם ממש. המקום להסתפק בכך, שכלי עץ שטוחים אינם מקבלים טומאה, אך בסולם ישנם חורים בצדדים (כדי לתקוע את השלבים), והשאלה אם בעקבות כך הוא מקבל טומאה. ובלשון **ערוך השולחן** (שם, יח):

"אמנם באמת נראה מדבריהם דלא מיירו כלל בדין לסכך בסולמות אלא מיירו בסולם האסור לסכך בו שיש בו בית קיבול ולענין לסכך על גביו מטעם מעמיד בדבר המקבל טומאה ומקום הספק הוא משום דרוב הפוסקים דחו הך דמעמיד בדבר המקבל טומאה ובעלי השולחן ערוך עצמם פסקו כן בסימן זה סעיף ח' דמותר לחבר הכלונסאות במסמורת של ברזל."

ב. **המגן אברהם** (שם) העלה אפשרות נוספת. למרות שכפי שראינו השולחן ערוך פסק שמותר להעמיד את הסכך בדבר המקבל טומאה, לטענת המגן אברהם בסעיף זה סייג השולחן ערוך את דבריו, והבעיה בסיכוך בסולמות אינה הסיכוך בסולם עצמו וכפי הבנת הרמ"א וערוך השולחן, אלא העמדה של הסכך באמצעות הסולם שייתכן והוא מקבל טומאה.

גם **המשנה ברורה** (שם, כב) **והרב עובדיה** (יביע אומר י', או"ח ס' מו) פסקו שראוי להחמיר במקום האפשר כמגן אברהם ולא להעמיד את הסכך בדבר המקבל טומאה. עם זאת גם לשיטתם, מותר לסמוך את הסכך על קירות וכדומה למרות שאסור לסכך בהם, שכן כפי שראינו לעיל בדברי הריטב"א מאחר שלא מצוי שמסככים בהם - לא גזרו (ועיין הערה¹).

מעמיד דמעמיד

לפי מה שראינו עד כה, יש מקום להחמיר ולא להחזיק את הסכך בדבר המקבל טומאה, אך המקל בהחלט יש לו על מי לסמוך. אולם **החזון איש** (או"ח קמג, ב) הוסיף וכתב, שגם להחזיק את הסכך במעמיד דמעמיד אסור. דהיינו, במקרה בו הסכך מונח על מוטות מעץ (מעמיד א') ואותם המוטות מונחים על ברזלים וכפי שמצוי בסוכות רבות - הסוכה פסולה.

הוא טען, שכאשר הראשונים (הרמב"ן והר"ן) כתבו שמותר לסכך על מוטות עץ שמונחות על אילן (הפסול כמובן לסיכוך) למרות שמדובר במעמיד דמעמיד, הם התכוונו רק במקרה הספציפי הזה, שהאילן משמש כקרקע הסוכה ולכן אין חשש שיסככו בו. אבל אם המעמיד של המעמיד לא משמש כקרקע ואפשרי לסיכוך - הסוכה פסולה.

למעשה, האחרונים לא קיבלו חידוש זה, שהרי כפי שראינו אפילו להעמיד בדבר המקבל טומאה רבים התירו לכתחילה, וגם האוסרים כתבו שמדובר במצווה מן המובחר, לכן לאסור מעמיד דמעמיד זאת חומרה מופלגת. כמו כן יש להוסיף, שגם החזון איש אוסר במקרה בו המעמיד דמעמיד מחזיק בפועל את הסוכה, אבל אם בא רק לחזק את הסוכה (לדוגמא מסמר מברזל) - מותר.

חג שמח! קח לקרא בשולחן החג או בבקשה תעביר הלאה כדי שעוד אנשים ייקראו...²

¹ לא ברור כיצד הגיע המגן אברהם להבנה זו, שבעקבותיו החמיר המשנה ברורה. הרי בתשובות הרמב"ן שהביא הבית יוסף מפורש שהספק הוא כצד הראשון שהעלו המפרשים, האם מותר לסכך בדבר המקבל טומאה, ולא כצד השני, האם אפשר להעמיד בדבר המקבל טומאה.

²מצאת טעות? נקודה לא ברורה? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, או לחלק את הדף במקומך? מוזמן: tora2338@gmail.com